

Ôn tập Vật Lí

Bùi Nhật Minh

Ngày 12 tháng 12 năm 2025

Mục lục

Lời giới thiệu	3
I Kiến thức toán học nền tảng	4
0 Lô-gích toán học	6
0.1 Mệnh đề	6
0.2 Mệnh đề ghép và các phép nối mệnh đề	6
0.2.1 Phép đối	7
0.2.2 Bảng giá trị chân lí	7

Lời giới thiệu

Phần 1

Kiến thức toán học nền tảng

Phần này bao gồm các kiến thức toán học cần thiết để xây dựng lý thuyết của môn vật lý (hoặc ít nhất để đọc tài liệu này), giả sử rằng bạn đọc đã có một chút kiến thức đại số và hình học trung học phổ thông từ ghế nhà trường. Một điều cần lưu ý là chương này sẽ bao hàm những phần không nằm trong chương trình trung học phổ thông và có thể cả chương trình đại học. Mặc dù rằng là tác giả đã bao hàm rất nhiều toán trong chương, nhưng tác giả không có ý định viết để thay thế toàn bộ giáo trình toán. Các cuốn giải tích, đại số tuyến tính, hình học phẳng, hình học không gian, xác suất, và các cuốn giáo trình toán khác đều có vị trí đứng của chúng. Điều mà tác giả mong muốn tài liệu này có được chính là sự tổng hợp của kiến thức toán sao cho phù hợp với các ngành vật lý và sự bù đắp cho những lỗ hổng mà tác giả còn thấy ở tài liệu toán hiện hành ở Việt Nam. Ví dụ, tài liệu được đưa thêm những dạng bài tập, như các dạng bài liên quan đến hàm số rời rạc được cho dưới dạng bảng, mà bạn đọc ít khả năng nhìn thấy ở trong những tài liệu khác. Không phải dạng bài tập mới là để bạn đọc trở nên hứng thú hơn (bởi dĩ tác giả khi soạn đáp án còn thấy chán), mà điều quan trọng là tìm ra nguyên nhân từ cái chán đó, và tìm cách chấm dứt triệt để cái chán bằng việc kết nối các bài toán lại với nhau, và rút ra một quy luật tổng quát giữa chúng. Suy cho cùng, sau khi bạn đọc làm nhiều bài tập, tác giả kì vọng, hơn cả việc bạn đọc tính toán nhanh và thành thạo (đương nhiên điều này cũng rất tốt), chính là việc hiểu rõ bản chất của các mảng lý thuyết và từ đó ứng dụng vào các trường hợp khác nhau.

Thông thường, các tài liệu vật lý sẽ lược qua hay tối giản phần toán, với ba ngầm định. Thứ nhất, sẽ có tài liệu toán ứng dụng đi kèm với tài liệu vật lý. Thứ hai, vật lý không dùng nhiều đến lý thuyết toán chuyên sâu hay chứng minh chặt chẽ. Và thứ ba, vật lý không nên dùng đến các tính toán phức tạp mà nên tập trung nhiều vào phần thông hiểu lý thuyết và ứng dụng đời sống. Tuy nhiên, tác giả lại không định hướng tài liệu đi theo những quan điểm này. Các mô hình vật lý đều có toán học phụ trợ đằng sau và chứng minh toán học mới là thứ xây dựng mô hình để dự đoán tương lai. Lấy ví dụ, thuyết tương đối rộng của Anh-xtanh¹. Đây là thuyết có thể nói được kiểm chứng thực nghiệm nhiều lần nhất trong vật lý, và giống rất nhiều công trình vật lý hiện đại khác, được xây dựng từ bút, giấy, và nhiều công cụ toán và một chút góc nhìn sáng tạo của vật lý. Quay trở về hiện tại, theo tác giả, nếu như nhà vật lý hay kỹ sư mà không làm được toán cao cấp, thì có lẽ họ nên chuyển nghề. Cho nên, trong tài liệu này, tác giả không chỉ đưa nhiều toán, mà còn đưa ra toán theo con đường khác với con đường thông thường, không phải là cố tình phức tạp hóa, mà là để thể hiện tính mạch lạc của toán, nhấn mạnh rằng toán có thể tư duy được chứ không chỉ là thuộc lòng một cách “tôn giáo hóa”. Tác giả vẫn đưa một số lý thuyết dựa trên ngôn ngữ đời thường, nhưng nếu có thể, tác giả sẽ đưa định nghĩa hay chứng minh theo toán học thuần túy, dựa trên những lý thuyết đã có trước đó.

Có thể những kiến thức này đã cũ và bạn đọc chỉ muốn làm nóng lại kiến thức ở những phần cần thiết, thì bạn đọc có thể bỏ qua một vài phần của chương này. Nhưng nếu bạn đọc thấy những kiến thức này còn mới, còn nhiều lỗ hổng, thì bạn đọc nên đọc kĩ lưỡng. Hi vọng từ lý thuyết và bài tập, bạn đọc có thể hiểu được góc nhìn của tác giả về toán, và tự xây dựng cho mình một ma trận kiến thức riêng để phục vụ sau này.

¹Albert Einstein (1879 – 1955)

0.

Lô-gích toán học

0.1 Mệnh đề

Lô-gích là ngành nghiên cứu về sự lập luận, là sự giao thoa giữa toán học và triết học. Không có một ngành nào của toán học hay khoa học nói chung mà không có sự tồn tại của các lập luận, chứng minh hay phản biện. Chúng ta sẽ bắt đầu với định nghĩa của mệnh đề lô-gích và những phép toán cho phép chúng ta kết hợp các mệnh đề.

Mệnh đề lô-gích (gọi tắt là **mệnh đề**) là một phát biểu hoặc đúng, hoặc sai, nhưng không thể cả hai cùng lúc. Một vài ví dụ của mệnh đề như sau:

- $2 + 3 = 5$ (Mệnh đề đúng);
- $4 < 1$ (Mệnh đề sai);
- “Hà Nội là thủ đô của Việt Nam.” (Mệnh đề đúng);
- “Thực dân Pháp nổ súng vào bán đảo Sơn Trà vào ngày 1/1/1858.” (Mệnh đề sai).

Còn những ví dụ sau không phải là mệnh đề:

- “Bạn có khỏe không?” (Câu hỏi, không phải mệnh đề);
- “Hãy học tập chăm chỉ.” (Câu cầu khiến, không phải mệnh đề);
- “Ôi đẹp quá!” (Câu cảm thán, không phải mệnh đề);
- $x + 2 = 5$ (Biểu thức chứa biến, chưa xác định giá trị đúng/sai).

0.2 Mệnh đề ghép và các phép nối mệnh đề

Hãy xem xét câu sau:

”Hôm nay trời mưa và hội thao đã phải lùi lịch.”.

Đây rõ ràng là một mệnh đề do chúng ta có thể dễ dàng xác định tính đúng sai của nó. Câu hỏi quan trọng hơn là chúng ta xác định tính chính xác của câu này như thế nào. Một cách tự nhiên, chúng ta sẽ xem xét từng phần “hôm nay trời mưa” và “hội thao đã phải lùi lịch”. Từ tính đúng sai của hai vế, tính đúng sai của mệnh đề ban đầu được xác định. Đây là một ví dụ của **mệnh đề phức**, một mệnh đề được cấu tạo từ những mệnh đề con và các **phép nối mệnh đề**.

Chỉ có 5 phép nối mệnh đề với tên tương ứng như sau:

- \neg : phép **đối**,

- \wedge : phép **và** hoặc phép **hội**,
- \vee : phép **hoặc** hoặc phép **tuyển**,
- \implies : kéo theo,
- \iff : phép **tương đương**.

Kết hợp với chúng là hai dấu ngoặc, ngoặc đơn đóng $)$ và ngoặc đơn mở $($, để xác định thứ tự giải giá trị lô-gích của mệnh đề phức.

0.2.1 Phép đối

Thông thường, để phủ định một câu khẳng định, chúng ta hay dùng từ “không” hay những từ gần nghĩa như “chưa” hay “chẳng”. Ví dụ, có thể phủ định câu “Cơm hôm nay ngon.” thành “Cơm hôm nay *không* ngon.”. Tuy nhiên, với những câu phức tạp hơn như ví dụ về hội thao ở trước đó thì việc thêm các chữ “không” như

“Hôm nay trời *không* mưa *và* hội thao đã *không* phải lùi lịch.”

là không thỏa đáng. Cách viết đúng sẽ khá dài dòng:

“*Không phải trường hợp rằng* hôm nay trời mưa và hội thao đã phải lùi lịch.”

Sử dụng kí hiệu thì sẽ dễ dàng hơn. Kiểu như:

“ \neg (cơm hôm nay ngon)”

hay

“ \neg (hôm nay trời mưa và hội thao đã phải lùi lịch)”.

Nhìn chung, nếu P là một mệnh đề thì phủ định của nó sẽ là $\neg P$.

0.2.2 Bảng giá trị chân lí

Trước khi đi đến những phép nối phức tạp hơn, chúng ta sẽ đề cập đến khái niệm bảng giá trị chân lí

Tài liệu tham khảo

- [1] Granino Arthur Korn and Theresa M Korn. *Mathematical handbook for scientists and engineers: definitions, theorems, and formulas for reference and review*. Courier Corporation, 2000.
- [2] Ravi P Agarwal, Kanishka Perera, and Sandra Pinelas. *An introduction to complex analysis*. Springer Science & Business Media, 2011.